

ΑΓΡΟ-ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ (Ιούλιος 2010)

Συγγραφέας: ΜΙΧΑΛΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ

Η αγροτική βιοποικιλότητα ορίζεται ως η ποικιλία και η παραλλακτικότητα των ζωντανών οργανισμών που συνεισφέρουν στη διατροφή και τη γεωργία (με την ευρεία της έννοια) και που σχετίζονται με την καλλιέργεια φυτών και την εκτροφή ζώων εντός οικολογικών συμπλεγμάτων.

Συχνά βλέπουμε αναφορές στην αγροβιοποικιλότητα που περιορίζονται στην παραλλακτικότητα των καλλιεργούμενων φυτών (π.χ. ντόπιες ποικιλίες) και των εκτρεφόμενων ζώων (π.χ. αυτόχθονες φυλές αγροτικών ζώων). Αυτά όμως αποτελούν μόνο ένα τμήμα -σημαντικότατο βέβαια- της αγροβιοποικιλότητας.

Για να καταλάβουμε καλύτερα το εύρος της αγροβιοποικιλότητας, ίσως αξίζει να την ορίσουμε ως τη βιοποικιλότητα που υπάρχει στα αγροτικά τοπία. Και να σκεφτούμε ότι από το σύνολο της στεριάς του πλανήτη, το 27% καλλιεργείται και το 40% βόσκειται. Δηλαδή, πάνω από το 65% της στεριάς είναι αγροτικά τοπία, που δέχονται κάποια διαχείριση σχετική με τη γεωργία.

Σε αυτά τα τοπία, η αγροβιοποικιλότητα εν μέρει «σχεδιάζεται». Οι αγρότες επιλέγουν τα καλλιεργούμενα φυτά και τα εκτρεφόμενα ζώα. Για διατροφή ανθρώπων και ζώων, για ίνες, για τις χημικές τους ιδιότητες (φαρμακευτικές, αρωματικές, φυτοπροστατευτικές, παραγωγής χρωμάτων, κ.ά.), για ξυλεία, για παραγωγή καυσίμων. Όμως οι αγρότες διαχειρίζονται, επιπλέον, την ανάπτυξη ειδών που αποτελούν δείκτες (π.χ. τριανταφυλλιές στους αμπελώνες), ή παγίδες παθογόνων (π.χ. κατιφέδες στις τομάτες), ή μέσα μηχανικής προστασίας (π.χ. ανεμοφράκτες), ή ενδαιτήματα ωφέλιμων ειδών (π.χ. φυτοφράκτες), ή επικονιαστές (π.χ. μέλισσες), ή μέσα βελτίωσης της γονιμότητας του εδάφους (π.χ. χλωρές λιπάνσεις), κ.ά. Εξάλλου, με τη βόσκηση, με τη συλλογή αυτοφυών φυτών και άγριων μανιταριών, καθώς και με το κυνήγι ή τη συλλογή άγριων ζώων, ασκείται επιλεκτική εξελικτική πίεση σε συγκεκριμένα άγρια είδη. Μια διαχείριση που είναι εν πολλοίς συνειδητή, δηλαδή «σχεδιασμένη».

Η αγροβιοποικιλότητα περιλαμβάνει λοιπόν τη «σχεδιασμένη» βιοποικιλότητα του αγροτικού τοπίου, εντός ή εκτός των στενών ορίων των αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Αλλά περιλαμβάνει και όλη τη «συσχετιζόμενη» με αυτήν βιοποικιλότητα, όλα τα είδη που εξαρτώνται ή αλληλεπιδρούν με τις αγροτικές εκμεταλλεύσεις. Είδη που είναι αυτόχθονα ή εποικίζουν τις αγροτικές εκμεταλλεύσεις, είδη της άγριας χλωρίδας και πανίδας σε παρακείμενες φυσικές περιοχές, είδη στα δάση και τους βοσκοτόπους. Θηλαστικά, πτηνά, ερπετά, έντομα, μύκητες και βακτήρια, εδαφική χλωρίδα και πανίδα, κ.ά. Και –αξίζει να σημειωθεί– η αγροβιοποικιλότητα περιλαμβάνει κι ό,τι έχει σχέση με την αλιεία, τις υδατοκαλλιέργειες και τους υγροτόπους, αν και σε τούτο το σημείωμα σκόπιμα αφήνουμε στην άκρη αυτή την «υδάτινη» διάσταση.

Πώς να μιλήσει λοιπόν κανείς για μία τόσο αχανή έννοια όσο η αγροβιοποικιλότητα; Πολύ θα θέλαμε, ίσως, να είναι πιο απλά τα πράγματα, να μπορούσαμε να ξεχωρίσουμε τα δάση από τους βοσκοτόπους, τα χωράφια από τις παρόχθιες ζώνες, τα αγριογούρουνα από τις καλλιέργειες καλαμποκιού. Όμως η πραγματικότητα δεν είναι αυτή ευτυχώς. Η αγροβιοποικιλότητα είναι ό,τι είναι όμορφο, παλλόμενο, ζωντανό και μυστήριο, στη σχέση που αναπτύξαμε με τη γη για να τραφούμε, να ντυθούμε και να ζήσουμε.

Βεβαίως, η αγροβιοποικιλότητα ποσοτικοποιείται και χωρίς ποσοτικοποιήσεις ειδών και φυλών, σχετικής αφθονίας τους, λειτουργιών κλπ., δεν έχει κανένα νόημα. Και, βεβαίως, έχει εξαιρετική και απολύτως απαραίτητη για τον άνθρωπο «χρησιμότητα»: επιτελεί λειτουργίες, παρέχει ζωτικές οικοσυστημικές υπηρεσίες, παρέχει ασφάλεια και σταθερότητα στα αγρο-οικοσυστήματα και τον άνθρωπο. Όμως εδώ ας μείνουμε στις δύο ιδιαιτερότητές της σε σχέση με την υπόλοιπη βιοποικιλότητα.

Αφενός, ότι βρίσκεται σε όλη εκείνη τη «γκρίζα ζώνη» μεταξύ του «ανέγγιχτου» φυσικού και του εντελώς τεχνητού περιβάλλοντος. Δηλαδή είναι τόσο διάχυτη που δεν μπορεί γενικά να διατηρηθεί με μέτρα περιορισμού σε λίγες καθορισμένες περιοχές απόλυτης προστασίας (αν και τέτοιες επιλογές είναι χρήσιμες σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως για τη διατήρηση παραδοσιακών ποικιλιών).

Αφετέρου, ότι διαφοροποιείται καθημερινά και διαμορφώνεται από άπειρες

ατομικές επιλογές και αποφάσεις αγροτών και κατοίκων της υπαίθρου. Η αγροβιοποικιλότητα όπως την ξέρουμε σήμερα έχει διαμορφωθεί από τις πρακτικές και γνώσεις των αγροτικών κοινωνιών του παρελθόντος.

Βέβαια, η γεωργία ανέκαθεν στηριζόταν στη μείωση της βιοποικιλότητας. Οι γεωργικές πρακτικές πάντα είχαν στόχο την απλοποίηση του οικοσυστήματος εντός καθορισμένου χώρου, ώστε να ωφεληθούν τα συγκεκριμένα είδη φυτών και ζώων που θέλει ο άνθρωπος, προσποριζόμενα περισσότερα θρεπτικά στοιχεία, νερό και ηλιακή ενέργεια. Όμως τα παραδοσιακά αγροτικά συστήματα περιορίζονταν από τη διαθεσιμότητα ενέργειας και μέσων λίπανσης και φυτοπροστασίας. Έτσι αναπτύχθηκαν σε μικρή αναλογική έκταση, σεβόμενα και αξιοποιώντας τους κύκλους της φύσης, δίνοντας τόπο στην αγροβιοποικιλότητα.

Η σύγχρονη γεωργία, με επάρκεια τεχνολογικών βοηθημάτων και φτηνής ενέργειας, προσανατολισμένη στην αγορά και το παγκόσμιο εμπόριο, δεν έχει τέτοιους περιορισμούς. Και γι' αυτό φαίνεται πως κατευθύνεται στην πλήρη απλοποίηση των αγροτικών οικοσυστημάτων (π.χ. εκτεταμένες μονοκαλλιέργειες, αποκλειστικά σταυλισμένες εκτροφές, κ.ά.). Όμως η απώλεια αγροβιοποικιλότητας στην παγκόσμια έκταση που συμβαίνει σήμερα, είναι πολύ επικίνδυνη, ιδιαίτερα λόγω της ρευστής κατάστασης που δημιουργεί η κλιματική αλλαγή.

Λύσεις στην κατεύθυνση προστασίας της αγροβιοποικιλότητας υπάρχουν βεβαίως. Όπως η λεγόμενη «λειτουργική» βιοποικιλότητα (π.χ. εισαγωγή ωφέλιμων εντόμων). Ή όπως ο επαναπροσανατολισμός της πολιτικής επιδοτήσεων προς τη στήριξη των πρακτικών που την προστατεύουν (δηλαδή στην ακριβώς αντίθετη από την υφιστάμενη κατεύθυνση).

Ίσως όμως το σημαντικότερο μέτρο που χρειάζεται, να είναι η ενσωμάτωση του κόστους απώλειας αγροβιοποικιλότητας στην τιμή των αγροτικών προϊόντων. Γιατί όσο η τιμή του σταριού είναι η ίδια, είτε παράγεται στην αποψιλωμένη Θεσσαλία είτε σε χωράφια με βελανιδιές στην Κοζάνη, θα υπάρξει κίνητρο για τους αγρότες της δεύτερης να κόβουν τα δέντρα, για να μειώσουν τα κόστη καλλιέργειας ανά στρέμμα. Κι όσο η τιμή των συμβατικών προϊόντων είναι στα ράφια χαμηλότερη από αυτή των προϊόντων βιολογικής γεωργίας (που σέβεται περισσότερο την αγροβιοποικιλότητα) θα υπάρξει πάντα κίνητρο για την προτίμηση των πρώτων και

για την περαιτέρω απλοποίηση των αγρο-οικοσυστημάτων.

Αν υπάρχει κάτι που αξίζει πάντα να θυμόμαστε, είναι αυτό: η μείωση της αγροβιοποικιλότητας ξεκινάει από τα ράφια των καταστημάτων. Και τελικά, η αγροβιοποικιλότητα διαμορφώνεται καθημερινά από άπειρες ατομικές επιλογές και αποφάσεις καταναλωτών και κατοίκων της πόλης.

Το άρθρο δημοσιεύθηκε στο ένθετο «ΔΑΙΜΩΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ» της Εφημερίδας «Η ΑΥΓΗ», 4 Ιουλίου 2010, σ. 17.